

Martin Fahlgren

Den svenska vänstern och kulturrevolutionen

Innehåll

Inledning.....	1
Trotskisterna och kulturrevolutionen	2
Maoistisk kritik	2
Moskva-kommunisterna och kulturrevolutionen	5
Karl Staf om Kulturrevolutionen.....	5
”r-arna”.....	10
”Kulturrevolutionens” slutpunkt: MILITÄRVÄLDE!.....	11
Kineserna och Kulturrevolutionen	13

Inledning

Den ”stora proletära kulturrevolutionen” i Kina under 1960-talets andra hälft var en mycket viktig historisk händelse, som fick mycket genomgripande konsekvenser för det kinesiska samhället. Den fick också kraftiga återverkningar på kommunistiska och radikala rörelser utanför Kina.

Kulturrevolutionen – både i och utanför Kina – inspirerade och mobiliserade främst ungdomar, i Kina 10-tals miljoner.

Många utanför Kina förfördes av de radikala fraser som omgav kulturrevolutionen. Man såg det man ville se – massrörelserna, kritiken mot byråkratism och karriärism osv. Det urskillningslösa våldet, förstörelsen av kulturella minnesmärken, plundringar, den förödmjukande behandlingen av politiska motståndare, väpnade uppgörelser osv, såg man inte eller försökte bortförklara som mer eller mindre oundvikliga excesser.

Idag står det klart för de flesta att kulturrevolutionen inte alls var så ”revolutionär”, ”proletär” och ”progressiv” som många trodde på den tiden. Det är nu väl dokumenterat att Mao & Co, liksom hans motståndare, manipulerade ”de röda gardena” för att uppnå egna politiska mål – i Maos fall var målsättningen att återta den makt som hans politiska motståndare hade fråntagit honom efter de ekonomiska och andra bakslag som hade blivit resultatet av det ”stora språnget” i slutet av 1950-talet.

De flesta artiklar och böcker som publicerades om kulturrevolutionen i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet var mer eller mindre blinda för kulturrevolutionens verkliga väsen. De såg nästan bara de positiva sidorna, bl a att ett stort antal människor (främst unga) drogs in i politiska aktiviteter. Detta betyder inte att litteraturen från den tiden är ointressant – den visar bl a hur många av de som deltog i kulturrevolutionen själva uppfattade det hela – de ger *en* sida av saken, en aspekt som är nödvändig att känna till för att man ska kunna förstå varför kulturrevolutionen fick den genomslagskraft som den faktiskt fick.¹ Den som tror att de ”röda gardena” i Kina *enbart* var Maos marionetter misstar sig – de kan i själva verket *enbart* förstås om man inser att de hämtade sin näring ur det förtryck som ungdomen i ett hierarkiskt och byråkratiskt Kina upplevt och som kulturrevolutionen gjorde det möjligt att revoltera emot. Att denna kraft manipulerades och till stor del förbrukades i destruktiva handlingar, sekteris-

¹ Ett exempel på en sådan bok är Nee-Colliers [Kulturrevolutionen vid Kinas universitet. Rapport inifrån](#) (publicerad 1970). En bok med lite mer distans till händelserna är Munthe-Kaas & Gittings [Maos kulturrevolution](#) (1969)

tiskt våld m m är dock en stor tragedi eftersom den förde med sig demoralisering och ett avståndstagande från politiska kampanjer överhuvudtaget – den senare utvecklingen i Kina med ensidig inriktning på ekonomiska reformer i kapitalistisk riktning osv är ett uttryck för detta.

De inom vänstern utanför Kina som inte tappade huvudet, utan tänkte till och analyserade skeendet utifrån en marxistisk ståndpunkt, förstod redan då att allt inte stod rätt till, men särskilt bland unga vars radikalism väckts av den anti-imperialistiska kampen och inspirerats av den kinesiska sidan i den sino-sovjetiska konflikten, var kulturrevolutionen något enormt som inspirerade och eggade och man vägrade att lyssna på de som pekade på problemen.

I Sverige förfördes till en början nästan hela den utomparlamentariska vänstern, med KFML/Clarté i spetsen, av kulturrevolutionen. VPK (dåvarande Vänsterpartiet), som i sina led även hade sovjet-trogna medlemmar, var splittrat i frågan – de sovjettrogna var förstått kritiska, men stora delar av partiet var åtminstone till en början positiva till kulturrevolutionen. Inom socialdemokratin och bland vänsterorienterade intellektuella fanns också många som såg mycket positivt på kulturrevolutionen. I denna ideologiska miljö var det inte lätt att framföra avvikande, kritiska uppfattningar.

Till vänster om socialdemokratin (vi bortser här från de anarkistiska och syndikalistiska strömningarna) fanns egentligen bara två riktningar som var upprätthöll en mer eller mindre kritisk hållning till kulturrevolutionen: trotskisterna och de sovjettrogna kommunisterna. De senare brydde sig väl knappast någon i den nya unga radikala vänstern om, men trotskisterna fick utstå mycket spott och spe, och ibland rent fysiska hot från maoistiskt håll.

Föreliggande artikel och dokumentsamling har som främsta mål att redovisa den kritik mot kulturrevolutionen som härrör från andra vänsterströmningar än de trotskistiska – främst den Moskva-orienterade (organiserad i VPK och senare i AKP) och den som växte fram senare bland grupper med rötterna i maoismen (i Sverige främst r-arna). Vi ska därför inte ödsla speciellt mycket utrymme åt den trotskistiska synen på Kina och kulturrevolutionen – den beskrivs utförligt på annat håll – men för att läsaren ska få en helhetsbild ska vi ändå inleda med några glimtar om hur man från maoistiskt håll såg på den trotskistiska linjen.

Trotskisterna och kulturrevolutionen

Den officiella trotskistiska synen på Kulturrevolutionen formulerades i en resolution som antogs vid Fjärde Internationalens 9:e världskongress 1969 (hela resolutionen finns på marxistarkivet)². När man idag läser denna resolution och betänker vilken våldsamt kritik som maoister riktade mot den förvånas man över att den ändå var så hovsam och försiktig i sin kritik – många dåvarande maoister har senare levererat betydligt hårdare omdömen om kulturrevolutionen. Resolutionen står sig faktiskt fortfarande ganska bra, särskilt i jämförelse med mycket annat strunt som skrevs om kulturrevolutionen vid den tiden, även om jag själv tycker att den kunde ha varit skarpare i kritiken i vissa avseenden (vid världskongressen framlades fö en alternativ ”hårdare” resolution, som avsågs – jag har dock inte den tillgänglig så att jag kan uttala mig närmare om den linje som där framfördes – jag tycker mig dock minnas att majoriteten av de kinesiska trotskisterna i exil stödde denna resolution).

Maoistisk kritik

Ett ganska representativt exempel på hur maoisterna såg på trotskisternas kritiska inställning till kulturrevolutionen ges i följande utdrag ur maoisterna Wickman-Gustafssons anti-

² Se [Resolution om "kulturrevolutionen"](#)

trotskistiska epos *Marxism eller trotskism* (från 1972). Utdraget följs av några kommentarer till detsamma.

Wickman-Gustafsson: Inställningen till kulturrevolutionen³

Kulturrevolutionen är en revolution av ny typ. Det är en revolution sedan arbetarklassen har erövrat statsmakten. Den riktar sig mot revisionismen och har som konkret angreppsmål bl.a. borgerliga tänkesätt, vanor, traditioner osv. (som är bastioner för den borgerliga ideologin). För Kinas del innebar revolutionen att den växande borgerliga tendensen bröts. I stället drev kulturrevolutionen fram den, proletära tendensen som huvudtendens. Makten överflyttades från byråkratiska revisionister till arbetarna.

Trotskisterna ser ingenting av detta. För dem betecknar kulturrevolutionen ”det oåterkalleliga sönderfallet av den kring Mao grupperade kärnan av kommunistiska veteraner.” (9:e världskongressens resolution om ”kulturrevolutionen” i ”Fjärde internationalen” 2/1970, s. 41.) I sin långa resolution ger trotskisterna inga objektiva, klassmässiga orsaker till revolutionen. Nej, den ”utgjorde en till offentlig konflikt tillspetsad fas av en inombyråkratisk (!) strid mellan motsatta tendenser i det Kinesiska Kommunistpartiets toppskikt.” (A.a., s. 41.) Och ”ingen-dera fraktionen /kan/ anses som mera progressiv än den andra.” (A.a., s. 45.)

Kulturrevolutionens förlopp och drivkraft beskrivs så här:

Omkring 1965 kände Mao (?) att han var i stånd att bryta Lius grepp om regimen och återvinna sin förlorade dominerande ställning. Genom att utnyttja sin enorma prestige, genom att manövrera mellan de olika tendenserna och slå ut dem en efter en, genom att förtala Liu och hans vänner i en oavbruten propagandakampanj lyckades Mao isolera dem och nöta bort deras stöd bland massorna, inom partiet, armén och landsbygden samt slutligen fullborda deras fall. Den objektiva(!) grunden för denna framgång ligger i Maos förmåga att mobilisera stora massor. (A.a., s. 43.)

Därför pratar resolutionen dumheter om ”de auktoritära metoder som det maoistiska ledarskapet praktiserar.” (A.a., s. 41.) Frånsett allt annat har ”den maoistiska fraktionens byråkratiska karaktär bidragit till Folkrepubliken Kinas internationella isolering och ökat motsättningarna och konflikterna inom Kinas KP.” (A.a., s. 42.) Det som det kinesiska folket syftat till med kulturrevolutionen var ”att undvika byråkratins fall och att i stället reformera den.” (A.a., s. 42.)

Enligt chefsideologen Deutscher ska man söka kulturrevolutionens gåta på annat håll:

Kinas ideologiska aggressivitet och dess grälla förakt för västerländska(!) kulturvärden är yttringar – utan tvekan sjukliga sådana – av dess intensiva stämning av självförsvaret och dess känsla av fullständig isolering i en fiendlig omvärld. (*Russia, China*, s. 335.)

Deutscher hinner också med att utmåla fasorna av att Kina nu uppfostrar en generation nya kulturarbetare ”med långt färre band till både deras egen inhemska kulturtradition /=mandarinkulturen, vår anm./ och till det kulturella arvet från den omkringliggande världen /=imperialismen, vår anm./.” (A.a., s. 336.)

Sättet att vinna folket i revolutionen har från marxisternas sida varit myglets metod: ”Den maoistiska apparaten har inte tillåtit deras /dvs. ‘sina’/ talesmän – eller också har dessa inte vågat eller velat – att offentligt, frimodigt och fullständigt deklarerat sina ståndpunkter och politiska plattformar.” (Resolutionen, s. 42.)

Vad har då resultatet av kulturrevolutionen blivit? Resolutionen vet att berätta, att ”trots Mao-fraktionens aktuella seger har de stormiga händelserna försvagat dess ställning och dess makt.” (A.a., s. 44.) Deutschers värdering går i samma riktning: ”Dess inverkan på Kinas

³ *Marxism eller trotskism*, s. 121-123

andliga och intellektuella liv kommer med all sannolikhet att bli precis lika förödande och varaktig som följderna blev av de stalinistiska häxjakterna.” (A.a., s. 334.)

Det är tydligt att knappast ens de sämsta liberaler har presterat en så helvissen ”analys”. Man får gå till Nixon och Brezjnev för att hitta något liknande. Det är än en gång lärorikt, att se på vilken sida trotskisterna ställer sig i en avgörande stridsfråga.

Hur ska man då seriöst bedöma vad kulturrevolutionen betytt för det kinesiska folket? Här vill vi bara antyda några huvudresultat i största korthet. Vi tror inte, att det är en överdrift att säga, att den har betytt en ny start. Den borgerliga tendensen – som pekade på en utveckling liknande den Sovjetunionen genomgått – har tillbakavisats. Frågan om hur revolutionen ska drivas vidare sedan arbetarklassen erövat makten, har det kinesiska folket här gett ett svar på. Detta har inverkat på alla samhällslivets områden. Det har skapats nya slags massorganisationer, nya former för politisk och ekonomisk ledning och partiet har genomgått en omorganisering, som ger de arbetande hela den reella makten. Löneutjämningen har gått snabbt framåt. Löneskillnaderna är idag mycket små och krymper. Företagsledare och andra i ledande ställning deltar regelbundet i produktivt arbete och lär konkret känna arbetarnas och böndernas problem, vilka i sin tur lär sig hur man leder företag. Utbildningen har förenklats och en ökande andel elever kommer från arbetar- och bondehem. Ett växande antal lärare är arbetare och bönder. Det sociala försäkringssystemet har byggts ut. En relativt snabb ekonomisk tillväxt har ägt rum, *trots omvälvningen*. Massornas konsumtionsnivå har stigit... Vi anser detta vara epokgörande erövringar och av stor betydelse för hela den världskommunistiska rörelsens frammarsch. Det faktum att folket i Kina har kunnat bryta en revisionistisk utveckling och förbättra sitt läge ger en vision av styrkan hos ett enat folk och rättfärdigheten i dess sak.

Kommentarer till Wickman-Gustafsson

I sin kritik utgår författarna från två ”källor”: Fjärde internationalens resolution om kulturrevolutionen från 1969 (finns på marxistarkivet, se not ovan) och från texter av Isaac Deutscher⁴, som aldrig var organiserad i Fjärde internationalen och vars åsikter därför knappast kan sägas vara representativa för den organiserade trotskismen. Men inte desto mindre så har båda – dvs även Deutschers skrivelser – stått sig betydligt bättre än Wickman-Gustafssons rödögda (!) bild av kulturrevolutionen.

I sitt svar, kallat *Lögnens renässans*, till Wickman-Gustafssons bok, kommenterade Kenth-Åke Andersson raderna om kulturrevolutionen så här:

Fjärde Internationalen har också vägrat att förvandla sig till en okritisk hejarklack åt den kinesiska stats- och partiledningen. Kritiken mot avsaknaden av en proletär statsapparat av sovjettyp och t.o.m. avsaknaden av varje teori om, eller inriktning på att bygga upp en sådan, kvarstår; och är mycket allvarlig. Brytningen mellan opportunist och vänstercentrism, och kampen för en demokratisering var några av de viktigaste punkterna i kulturrevolutionen. Den resolution Fjärde Internationalen antog vid sin 9:e världskongress 1969 är alltför känd inom den svenska vänstern för att vi skall behöva referera den här. Vi skall bara som en avslutning på detta kapitel ge några synpunkter på denna resolution. Den huvudtanke som bär upp resolutionen är den att kulturrevolutionen avbröts utan att dess egentliga mål – upprättandet av demokratiska organ av Paris-kommunens typ – hade uppnåtts, och att detta avbrott ledde till en renässans för byråkratin. Läst idag visar sig denna resolution på flera punkter vara en mycket framsynt kritik av den halvhjärtade karaktären i kulturrevolutionen. När man idag ser hur ledande gestalter som Lin Piao – som t.o.m. fick sin successionsrätt inskriven i KKP:s stadgar – kan avpolletteras utan någon som helst insyn för massorna och utan en öppen strid, när man ser hur Kinas utrikespolitik blir alltmer opportunistisk igen, då kan man inte annat än säga att resolutionen – tyvärr! – var profetisk. Den var inopportunist, ty den bröt mot den förhärskande meningen inom den europeiska vänstern om kulturrevolutionen.

⁴ Främst artikeln [Den stora Kulturrevolutionen](#)

Men den byggde på en intellektuell analys, inte på en känslostorm och en kritiklös entusiasm. Detta innebär naturligtvis inte att resolutionen helt igenom är felfri; men de avgörande huvuddragen och teserna i resolutionen har visat sig vara helt korrekta. Och det är vår bestämda uppfattning att en kritik som baserar sig på en vetenskaplig, marxistisk analys är ett vida överlägset och mera uppriktigt stöd åt den kinesiska revolutionen än det tama och osjälvständiga eftersägande som präglar hela den övriga vänstern.

Hela K-Å Anderssons genomgång av Kina-frågan och motsvarande kapitel i Wickman-Gustafssons bok finns på marxistarkivet.⁵

Moskva-kommunisterna och kulturrevolutionen

Vi inleder med ett citat från Hilding Hagberg från 1985:

... ”kulturrevolutionen” slog sönder det tidigare kommunistpartiet, kommunistiska ungdomsförbundet, landsorganisationen och andra sammanslutningar liksom den statliga, territoriella och kommunala organisationen och inledde ett slags gatans parlament, ett tillstånd av oordning och inbördeskrig, där den tidigare kadern och många miljoner människor förintades. Ett tillstånd av anarki, godtycke och huliganvälde åstadkoms. Egendomligt nog utövade detta tillstånd av inbördeskrig och hungersnöd ett starkt inflytande på ungdomsrevolterna och protestaktionerna i de kapitalistiska västländerna.⁶

Hagbergs negativa inställning till kulturrevolutionen är ingen efterkonstruktion, utan den var gängse bland Moskva-orienterade kommunister redan från allra första början (och överensstämde med den officiella sovjetiska synen).

Den ”Moskva-kommunist” som skrivit mest utförligt om maoismen är den gamle Spanien-kämpen Karl Staf, som själv var i Kina under början av 1960-talet och som 1973 gav ut boken *Maoismen – myt och verklighet*, som är en enda lång anklagelseskrift mot maoismen. I sin analys av kulturrevolutionen utgår Staf från de bakslag som blev resultatet av det 1958 inledda ”Stora språnget” och som hade tvingat Mao på reträtt. Här följer ett längre utdrag ur skriften.

Karl Staf: Maoismen (utdrag)⁷

”Kulturrevolutionen”

För den framskridna klassens kämpande parti är ett fel ingen olycka. En olycka vore det att envist hålla fast vid felet, att hysa en falsk skamkänsla för att erkänna och korrigera felet. (Lenin)

Hur ytterligt komplicerat och motsägelsefullt händelseförloppet än kan ha förefallit omvärlden, tydde ändå vissa tecken på en tillnyktring efter det stora språngets och folkkommunernas slutgiltiga sammanbrott 1961-62. ”Vintern har varit hård och mörk och ännu kan ingen ljusning skönjas. Dock vet vi att en vinter inte kan vara i evighet”, skrev en kinesisk vän till mig sommaren 1965, då jag vistades i Havanna. Det var det sista brev jag fick från honom. Några månader senare följde den s.k. kulturrevolutionen.

Perioden för ”readjustment”, reorganisering och omställning, efter 1962 uppvisade en kraftansträngning att söka ställa tingen tillrätta i det kaotiska läge på det inrikespolitiska området, som en vanvettig politik hade medfört. En stab av företagsledare och ekonomer började försiktigt på initiativ av Liu Shao-chi och med stöd av landets främst experter på det ekonomiska fältet, som folkhushållningschefen Po I-po, ekonomerna Sung Eh-fang, Teng Tsi-huei m.fl. driva igenom en ekonomisk politik, som siktade till en återgång till den planmässiga utveckling som femårsplanerna representerade.

⁵ Se [Om kinesiska revolutionen](#) ur ”Lögnens renässans”

⁶ Hilding Hagberg, *Socialismen i tiden III*, Frams förlag 1985, s 59-60

⁷ *Maoismen – myt och verklighet*, s. 170-180

Det var reträtt, ett återtåg med vissa nödvändiga koncessioner åt den privata sektorn i syfte att stabilisera läget.

Den knappa, men ändå märkbara förbättring som snart inträdde i hundra miljoner bönders liv var inte så mycket ett resultat av gynnsamma väderleksförhållanden, som bl.a. den statusändring, vilken åter gav bonden rätt att utnyttja sin lilla privata jordlott för den egna försörjningen.

Liknande statusändringen ifråga om hantverk och småindustri – som under det stora språnget först samman i stora primitivt utrustade fabriker och företag och överförts i statlig regi – samt den privata marknadens upprättande, medförde en viss ekonomisk återhämtning och stabilitet i näringslivet och skapade nya förutsättningar för en planerlig utveckling. Till detta hörde också annulleringen på obestämd tid av ett dekret, enligt vilket landets hundratusentals privatkapitalister efter 1962 års utgång inte längre skulle få uppbära fem procents ränta på kapitalet i sina forna företag. (Denna ränta uppbär de alltså den dag som idag är). Det talades också om en tredje femårsplan, ehuru inga målsättningar angavs offentligt.

Alla dessa åtgärder, som om än indirekt riktade sig mot personkulten kring Mao, mot dennes politiska linje, var otvivelaktigen absolut nödvändiga och oundvikliga för att rädda Kina ur katastrofläget. Trots de stora ”hyllningar” Liu Shao-chi och hans medhjälpare nödgades ägna det ”stora språnget” och ”folkkommunerna”, så var den nya politik, som efter många år åter kom i förgrunden, ett kontrastslag mot Maos linje. Det bör heller inte förvilla någon, att dessa åtgärder, som i stort byggde på erfarenheterna från de andra socialistiska länderna och innebar en reorganisering av folkhushållningens administration, med tyngdpunkten lagd på den materiella och tekniska standarden, utvecklades bakom en dimridå av kampanjer mot ”den moderna revisionismen”, d.v.s. mot de övriga socialistiska länderna och främst Sovjetunionen, ehuru just dessa opportunistiska eftergifter åt Mao oundvikligen skulle få negativa, för att inte säga ödesdigra följder för initiativtagarna.

De steg som under dessa år, 1962-65, togs mot politiken ”in command” och mot försöken till ”nya språng”, vittnade otvivelaktigt om att en djupgående förändring med en mera objektiv inställning till de ekonomiska problemen höll på att ta överhand. En stabilisering hade inträtt isynnerhet under det första halvåret 1965, då varuknappheten och livsmedelsbristen märkbart lättade. Det är dock uppenbart att det stora språngets och folkkommunernas politik hade kastat Kina många år tillbaka i den ekonomiska utvecklingen. Några siffror har inte offentliggjorts sedan 1960.

Enligt de siffror som angetts av utländska iakttagare, exempelvis i den i London utgivna tidskriften *Current Scene*, Development in Mainland China, skulle Kina inte ens 1968 ha kommit upp till 1957 års siffror för spannmålsproduktionen (185 miljoner ton), eller över de i andra femårsplanen för 1962 ställda siffrorna för kol- och stålproduktionen (220 respektive 12 miljoner ton). Dessa uppgifter har aldrig dementerats från kinesisk sida.

Det skulle kräva många års ansträngningar att reparera de oerhörda skador som det stora språngets och folkkommunernas politik hade tillfogat den kinesiska folkhushållningen. Kina hade sackat efter katastrofalt i utvecklingstempot jämfört med de övriga socialistiska länderna.

Allt talar för att den ekonomiska utvecklingen under perioden 1962-65 försiggick i strid med Mao Tse-tungs intentioner, utan hans godkännande. Maos politik att genom det stora språnget och folkkommunerna söka driva fram Kina på den främsta platsen i det socialistiska lägret och ta ledningen av den kommunistiska världsrörelsen hade lidit ett nesligt fiasko. De ständiga äventyrliga utspelen i den internationella politiken, med särskild inriktning på den s.k.

tredje världen, visade emellertid att han ingalunda hade givit upp sina chauvinistiska ambitioner.

Under normala förhållanden skulle sammankallandet av en ny partikongress (som enligt stadgan skulle ha ägt rum senast 1961) ha utgjort den naturliga grundvalen för en lösning av de utomordentligt komplicerade problem Kina stod inför. Den skulle bl.a. ha nödgats ta upp den ekonomiska politiken till allmän granskning och ställt frågan om den andra femårsplanens fullföljande. Med all sannolikhet skulle det vid den tidpunkten ha betytt om inte slutet på så dock en avgörande inskränkning av det personliga maktvälde som Maos usurpering av partikollektivets befogenheter utgjorde.

Trots den hårda kritiken på KKP:s 8:e kongress mot personkulten och dess följder, hade, som erfarenheterna visade, inte de nödvändiga konklusionerna av SUKP:s kongress dragits och än mindre omsatts i partilivet. Den maktställning som Mao Tse-tung tillägnat sig som partiets ordförande, tillät honom att hänsynslöst sätta sig över partiets normer, att gå den ”utomparlamentariska” vägen och själv välja tidpunkten och skapa de för honom gynnsamma villkoren för den 9:e partikongressens sammankallande.

Det började redan 1964-65 med utrensningar inom partiapparaten och den statliga administrationen, där tusentals framträdande personer replacerades med ”genuina revolutionärer” trogna Maos ”tänkande”. Efter känt mönster, under förevändningen att ”revisionismen infiltrerat partiet” uteslöts tiotusentals och åter tiotusentals medlemmar, samtidigt som en kampanj i stil med ”rektifikationen” 1957 sattes igång över hela landet på alla områden, på det politiska, ekonomiska och kulturella. Med välkända metoder som ”fyra klarheter” – ett försök att på biografisk väg utforska medborgarnas attityd till det ”statliga ägandet”, deras personliga kontakter och arbete etc. – sökte Mao på allt sätt återerövra och befästa den totala kontrollen över samhällslivet. Liu Shao-chis och hans medhjälparens ansträngningar att åter ställa Kinas ruinerade ekonomi på fötter, stämplades som försök att ”återinföra kapitalismen i Kina”. Liu Shao-chi, då ännu landets president, utpekades som ”bandhund åt imperialismen”, och bland de utrensade befann sig följaktligen också ekonomerna Sy Chung-hsun och Teng Tsi-huei.

Denna upptakt till den s.k. kulturrevolutionen höll emellertid på att ta en snöplig vändning för maoisterna, i det att opponenter bildade enhetsgrupper, skenbart till stöd för denna utveckling, men i realiteten till skydd åt kadren i partiet mot de brutala utrensningarna. I sin desperation vände sig Mao våren 1965 till andra skikt i samhället, till den politiskt minst erfarna, men mest energiska och handlingsvilliga delen av befolkningen, ungdomen, vilken han hetsade till aktioner mot ”byråkraterna” i partiet. Miljoner ungdomar i huvudsak studerande i 14-15-årsåldern, formerade i ”röda garden” och utrustade med speciella rättigheter och befogenheter, gick under Maos egenhändigt utformade paroll ”storma huvudkvarteret” till angrepp mot partiorganisationerna i stad och på land för att kasta ut dem som hade ”tagit makten” och själva överta landets ledning. En kampanj som urartade till regelrätta pogromer mot i första hand partikadern.

Offensiven som var nära att mynna ut i ett inbördeskrig och på en del håll temporärt slutade i ett nederlag – i flera stora industristäder som Peking, Shanghai m.fl. vägrade arbetarna släppa in ”rödgardisterna” på fabriken – följdes senare upp av nya formationer ungdomar, huvudsakligen från bondefamiljer, för att senare ersättas och slutföras av ”revolutionskommittéerna” i vilka militären spelade huvudrollen i aktionerna.

Det behöver knappast sägas, att den s.k. kulturrevolutionen hade mycket litet med kultur att göra bortsett från den vandalisering som ägde rum på kulturens område och förföljelserna mot kända författare och konstnärer. Huvudmålet för Maos offensiv var partiet, som från att ha

varit ett besvärligt hinder, genom nödiga ”reningar” skulle förvandlas till plattformen för den personliga militärdiktatoriska maktutövningen.

En troskyldig, men inte desto mindre avslöjande ”insides”-rapport om den s.k. kulturrevolutionen lämnas av en ung svensk översättare vid Foreign Languages Press i Peking i ett brev daterat den 30 augusti 1968 (publicerad i *Kina-rapport* nr 2., Stockholm). Några utdrag visar vad det rör sig om:

”Kampen var mycket hård med väpnade strider i flera provinser. Och striden pågår fortfarande på sina håll. I Wuhan vände sig armén mot arbetarna . . . I Peking tog den lokala arméchefen borgmästaren tillfånga, och även Chou En-lai höll på att röna samma öde.⁸ Många bra partifunktionärer tycks ha likviderats av reaktionärerna och . . . En resenär som besökte Shanghai, Hangchow, Wuhan Changsha frågade om de tidigare partisekreterarna hade kvar sina poster, men svaret blev överallt nej.”

”Rektifiering av partiet”, skriver han, innebar ”troligen reorganisation efter utrensningarna och upptagning av nya medlemmar, som utmärkt sig under kulturrevolutionen Hur förvaltningen skall förenklas vet jag inte riktigt, men på de flesta håll har ju revolutionskommittéer redan ersatt den gamla apparaten.”

Kulturrevolutionen hade skapat oreda, skriver han vidare. Grundskolorna fungerar emellertid, men i brist på läroböcker studerar man, enligt uppgift, bara Mao Tse-tung. ”Mellanskolorna har oerhörda disciplinsvårigheter. De hårda attackerna mot lärarna under kulturrevolutionen har också gjort dessa ovilliga att arbeta.”

Och slutligen tycks kulturrevolutionen inte ha kunnat undgå att inverka på produktionen: ”Under vintern var det kolransonering ... och många konsumtionsvaror tog tidvis slut.”

Fragmentariska glimtar från en tragedi, som maoismens apologeter alltjämt söker framställa som en ”folkets uppgörelse med byråkrati”, arbetarnas återerövring av ”makten i Kina”, kamp mot den ”handfull partimedlemmar” som slagit in på den ”kapitalistiska vägen”, etc., etc.

IX Partikongressen – Några paralleller

...Historien känner omgestaltningar av alla möjliga slag, att lita på övertygelse, hängivenhet och andra förträffliga egenskaper – det är något som man absolut inte kan ta på allvar i politiken. Det är ett litet antal människor som besitter utomordentligt andliga egenskaper, men den historiska utgången avgöres av de gigantiska massorna, vilka ibland behandlar detta lilla antal människor inte alltför hövligt, om detta lilla antal människor inte passar dem ... (Lenin)

Utan att närmare gå in på de excesser, pogromer och vandaliseringar den s.k. kulturrevolutionen utlöste inte minst mot de kulturella värdena, kan i efterhand konstateras att den eliminerade alla de demokratiska parti- och massorganisationer genom vilka det kinesiska folket i olika former deltog i det politiska, sociala och kulturella livet. Dit hör även den fackliga landsorganisationen, som redan 1958 hade över 17 miljoner medlemmar och aktivt deltog i Fackliga världsfederationens arbete (till 1967), och kommunistiska ungdomsförbundet med över 20 miljoner medlemmar. Dit hör naturligtvis också landets parlament, Nationella folkkongressen, det enligt författningen enda lagstiftande organet, och det mellan sessionerna fungerande organet, Ständiga kommittén, inför vilka det exekutiva maktorganet, regeringen, står ansvarigt.

Den s.k. kulturrevolutionens främsta vinning för Mao Tse-tung var emellertid att han – sedan 130 av den gamla centralkommitténs 174 medlemmar rensats ut anklagade som ”förrädare” eller ”agenter” åt Liu Shao-chi – slutligen kunde inkalla den karikatyr till kongress, som basunerats ut som IX:e partikongressen, men som i själva verket betydde bildande av ett nytt parti.

⁸ Mindre känt är att Mao Tse-tung själv höll på att röna samma öde vid ett besök i centrala Kina sommaren 1967. *KS:s not*

I de socialistiska länderna inleddes vanligen partikongresser med tävlingar på arbetsplatserna för höjda produktionsresultat, då sist och slutligen kongressen är det forum på vilket det inför landets medborgare redogörs för det socialistiska uppbyggets framgångar och brister och för de kommande uppgifterna.

Maos s.k. IX kongress skilde sig markant från denna tradition. En kampanj utvecklades visserligen över hela landet, men inte för produktion av stål, kol, spannmål och konsumtionsvaror, utan för produktion av något helt annat – av Maobilder och -citater.

”Inspirerade av den extra goda nyheten om den nionde nationella partikongressens öppnande . . . har arbetarna och de revolutionära kadren på förlagen och distributionsfronterna i många provinser . . . tryckt och distribuerat ett stort antal av ordförande Maos briljanta verk och briljanta porträtt av ordförande Mao av hög kvalitet och i högt tempo”⁹

Som exempel nämns att tryckerierna i Shanghai hade åttadubblat framställningen av Maobilder, medan man i provinsen Kansu ökat tryckningen av Mao-verk sextonfaldigt under 1968.

Kongressen pågick i över tre veckor, från den 1 till den 24 april, men de offentliggjorda kommunikéerna ger emellertid utöver bombastiska hyllningar till ”rorsmannen” Mao och en mager rapport från Lin Piao – i de nya stadgarna upphöjd till Maos efterträdare – ingen upplysning om det ekonomiska, sociala och politiska läget i landet. Omvärlden får endast veta att Mao Tse-tung hållit tre ”utomordentligt viktiga” icke offentliggjorda tal, vilka tillsammans med Lin Piaos ”viktiga” offentliggjorda huvudreferat studerades av kongressens 1 512 delegater.

Det parodiska i Maos IX:e kongress framträder bjärt vid en jämförelse med partiets VIII kongress 1956.

Kongressen 1956 bevistades av utländska delegater från femtiotalet kommunistiska partier, däribland från alla socialistiska länder. På Maos IX kongress fanns endast en handfull representanter från utlandet, bl.a. från Albanien, medan den i övrigt fick nöja sig med att motta hälsningar från utländska politiska smågrupperingar som benämnes marxistisk-leninistiska partier, eller från föregivna kommunistiska partier – exempelvis från Polens kommunistiska parti? – samt anonyma personer och grupper, som från en ”vän i Nepal”, från en ”arbetare i Senegal”, en ”rumänsk arbetare”, en ”jugoslavisk”, en ”grupp progressiva studenter vid Sussex' universitet”, ja även från en ”revolutionär sovjetkvinna”.

På kongressen 1956 lämnades en ingående inrikes- och utrikespolitisk redogörelse samt en ekonomisk, på siffermaterial grundad analys med tonvikt på den andra femårsplanen.

På Maos kongress 1969, konstaterade Lin Piao visserligen i sin rapport att ”politik är ett koncentrerat uttryck för ekonomi”, men vad denna fras egentligen innebär klargjordes inte för delegaterna, vilka fick nöja sig med försäkringar om att ”den stora proletära kulturrevolutionens seger kommer fortsatt medföra ett nytt språng framåt på den ekonomiska fronten och för det socialistiska uppbyggets sak i sin helhet”.

Inte ett ord om hur den andra femårsplanen hade fullföljts, och inte ens en antydning om den tredje femårsplanen.

Talande är också förändringarna i det nya partiets program och stadgar. Sedan Mao misslyckats i sina äventyrliga försök att ta ett språng in i kommunismen, tycks han ha förlorat tron på möjligheten att ens genomföra den socialistiska etappen av det kommunistiska samhällets uppbygge, vilket nu kommer att ”omfatta en tämligen lång historisk epok” Den tidigare antagna definitionen i stadgan om kommunistiska partiets viktigaste uppgifter i det socia-

⁹ *Peking Review* 25 april 1969. – *KS not*

listiska uppbygget, om höjning av folkets levnadsstandard och utveckling av den socialistiska demokratin, har därmed också ansetts vara överflödiga och utlämnas därför i den nya.

I ett avseende ges otvetydig klarhet om det nya partiets uppgift och huvudmål – antisovjetism och kampen mot Sovjetunionen ska vara ledstjärnan. I förgrunden står inte längre enhet i kampen mot imperialismen, för det socialistiska lägrets stärkande mot världsreaktionen. Kinas huvudfiende har nu blivit Sovjetunionen.

Därför har den tidigare definitionen i stadgan om den proletära internationalismens principer, om nödvändigheten att kämpa mot nationalism och stormaktschauvinism, att stärka Kinesiska folkrepubliken vänskap och solidaritet med Sovjetunionen och de övriga socialistiska länderna ansetts vara opassande och borttagits i den nya.

Det blev inte mycket kvar av det kommunistiska partiet från den VIII kongressen 1956.

* * *

Maos IX kongress föregicks av de ödesdigra skottsälvorna vid den kinesiska gränsfloden Ussurij. Kongressens förlopp bekräftade att denna äventyrliga linje under anti-sovjetismens banér är huvudinnehållet i Maos politik att skärpa den internationella spänningen och utnyttja motsättningarna mellan imperialismen och socialismen, mellan krigets och fredens krafter, för sina egna storchauvinistiska intressen. En politik som i den aktuella situationen bygger på forcerad utveckling av krigsindustrin, isynnerhet raket- och kärnvapen, medan det kinesiska folket öppet uppmanas förbereda sig för ”olyckor och krig”.

Det är en politik som ytterligare bromsar och försvårar den socialistiska utvecklingen i Kina och sätter dess landvinningar på spel. Med oro följer Kinas vänner världen över denna utveckling, som i sista hand går ut över det kinesiska folket självt.

Vilka vändningar och tvära kast en sådan politik kan medföra, så lär den dock inte kunna förhindra den historiska utvecklingen. Det är helt enkelt omöjligt, säger Soong Ching Ling, att vara antisovjetisk i dagens värld utan att sälja en del av sig själv till imperialismen. Överallt där den nationella chauvinismens ansikte dyker upp på antikommunistisk grundval, börjar oberoendet förpantas till dess värsta fiende: fakta är fakta, de kommer från livet självt, de kan inte förändras eller förvrängas efter behag för någon tillfällig politisk fördel. Och de som försöker detta, gör det på egen risk. Historien är fylld av exempel på sådana människor, vilkas ärelystnad och kortsynthet har kommit dem att välja fel väg. De fick alla sist och slutligen göra upp räkningen med folket.

Så kommer också att ske i Kina. För det kinesiska folket, som genomlidit så många tragedier och nederlag på sin väg till social frigörelse, synes det dock bli en långvarig och mycket komplicerad process.

”r-arna”

KPML(r) (nuvarande Kommunistiska Partiet, KP) var till en början maoister, men från mitten av 1970-talet blev stödet till Kina alltmer problematiskt och när det 1977 började stå klart att Albanien var kritiskt mot Kina så var r-arna snabba att ge ut en broschyr (*Revolutionens teori och praktik*) med översättningar av artiklar ur det albanska partiorganet *Zeri i Popullit*, där den kinesiska utrikespolitiken skarpt kritiserades.

När brytningen mellan Kina och Albanien sommaren 1978 blev ”öppen” (och Kina drog tillbaka allt civilt och militärt bistånd till Albanien) gick albanerna till häftigt angrepp mot Mao och Kinas politik överhuvudtaget¹⁰. Detta inspirerade r-arna till att gå vidare i sin uppgörelse med

¹⁰ Se artikelsamlingen [Kinas brytning med Albanien](#) och [Enver Hoxha om maoismen](#).

maoismen, vilket skedde via en artikelserie i tidningen *Proletären* 1979, som senare samma år gavs ut i skriftform under titeln *Marxism eller idealism*. Vi återger nedan den artikel som handlar om kulturrevolutionen. Det är en svidande vidräkning med densamma:

”Kulturrevolutionens” slutpunkt: MILITÄRVÄLDE! ¹¹

På sitt möte den 15-16 februari enades Kommunistiska Partiets Centralkommitté kring en artikelserie som kritiskt granskar utvecklingen i Kina under det senaste årtiondet. Artikelserien skall till en del ses som en självkritik för vårt handlande i vissa frågor, men också – och främst – som en sammanfattning av flera års politik under vilka vi hårdnat på kollisionkurs med den kinesiska politiken.

I de sex tidigare avsnitten av serien har de marxistiska klassikernas inställning till strategin och taktiken för den socialistiska revolutionen granskats, liksom Mao Tse-tung och det socialistiska uppbygget i Kina.

I det här avsnittet har turen kommit till kulturrevolutionen, som ges en annorlunda summering än den som varit gängse inom vänstern. Kulturrevolutionen slog sönder proletarietets organisationer och utmynnade i militärvälde, konstaterar KPML(r):s CK.

Kulturrevolutionen började 1966 och avslutades tre år senare. Till att börja med var det i västerlandet svårt att finna motsättningarnas kärna. Den kinesiska vokabulären och uttrycks sättet lät i högsta grad olikt den gängse ortodoxa marxismens och det blev i rent bokstavlig mening kinesiska.

Tonen gick upp i falsett. Ett litet sitt smakprov på stilen och tonen ges i den ledare som skrevs tillsammans av redaktionerna för de båda kinesiska tidningarna ”Honqui” och ”Renmin Ribao” och som sedan gavs ut som en broschyr i Sverge under titeln: ”Den socialistiska eller den kapitalistiska vägen?”.

”Den stora proletära kulturrevolutionen har låtit dödslockorna ljuda för den handfull partimän i ledande ställning som slagit in på den kapitalistiska vägen. Då de såg slutet komma, formulerade och genomförde den högt uppsatte partimän i ledande ställning som slagit in på den kapitalistiska vägen under desperat kamp en borgerlig reaktionär linje, i samarbete med en annan högt uppsatt partimän i ledande ställning som slagit in på den kapitalistiska vägen.”

Omsider blev det klart att kritiken gällde de båda ledande partimännen Liu Shao-chi och Teng Hsiao-ping.

Det blev också klart att kulturrevolutionen riktade sig mot något så ovanligt i ett land som säger sig vila på den proletära diktaturen, som kommunistpartiet.

Var fanns arbetarna

Alltsedan 1949 hade det i Kina varit ett axiom vad Mao Tse-tung sade i talet ”Om folkets demokratiska diktatur”:

”För att summera vår erfarenhet och koncentrera den i en enda punkt, så är den: folkets demokratiska diktatur under ledning av arbetarklassen (genom kommunistiska partiet) och baserad på förbundet mellan arbetare och bönder.” (Mao, *Skrifter i urval*, sid 154)

Denna inställning hade naturligtvis skärpts i den socialistiska utvecklingen. Anledningen till att proletarietets diktatur utövades ”genom partiet” var det kinesiska proletarietets relativa fåtalighet. Arbetarklassen utgjorde 1949 endast 0,6 procent av Kinas befolkning.

¹¹ Från *Proletären* 18-79. Detta är avsnitt 7 i artikelserien/broschyren [Marxism eller idealism](#) (finns i sin helhet på marxistarkivet).

Trots att resningen 1966 kallades ”den proletära kulturrevolutionen”, så var det mot proletarietets verktyg, partiet, som stöten sattes in och inte med detta. Även fackföreningarna, de i verklig mening proletära organisationerna, upplöstes de facto.

I vilken avsikt? Vem deltog i kulturrevolutionen och varför? Frågorna hopade sig.

Att det verkligen gick till på detta sätt vittnar Kinakännaren nummer ett, Edgar Snow om.

Men först lite om bakgrunden

Högerkrafterna inom partiet hade uppenbart fört en politik vid sidan av Maos intentioner en längre tid. Mao och hans anhängare gav uttryck för idén om att högerkrafterna var hemfallna åt ekonomis. I praktiken för att de anklagade Mao för att sabotera det industriella uppbygget genom brytningen med ryssarna och den därav uteblivna hjälpen. De ville också ge efter för den välbärgade befolkningen på landsbygden etc.

Mao och hans anhängare var överflyglade inom partiet och vände sig utanför partiet för att få stöd för sin uppfattning. Genom väggtidningar gjorde de sin sak känd och Mao själv författade en väggtidning med uppmaningen ”Bombardera högkvarteret”. Denna paroll från Mao var en direkt uppmaning till revolt mot kommunistiska partiet och mötte genast gensvar vid universiteten och inom andra lättroliga delar av befolkningen.

Kommunistiska Partiets centralkommitté gav i augusti 1966 ut ”De sexton punkterna om den stora proletära kulturrevolutionen” i vilket revolten stöddes.

Partiet i upplösning

I detta cirkulär, vilket tillskrevs Mao Tse-tung, sägs varför kulturrevolutionen igångsattes och mot vem.

”De representanter för borgarklassen som smugit sig in i partiet, regeringen, armén och på kulturens olika områden är ett gäng kontrarevolutionära revisionister. När situationen mognat, skulle de ha gripit makten och vänt proletarietets diktatur till en borgarklassens diktatur. En del av dem har vi redan genomskådat, andra inte. En del har vi fortfarande förtroende för och fostrar till att bli våra efterträdare. Det finns t ex fortfarande folk av Chrusjtjovtyp innäslade i vår mitt. Partikommittéer på alla nivåer måste noggrant uppmärksamma detta.”

Nu till Snow

”Mycket har skrivits om de händelser som följde efter beslutet i augusti 1966, upplösningen av partikommittéerna och partibiorganisationer som ungtkommunisterna och fackföreningarna, stängningen av skolor (många hade stängts tidigare) och lössläppandet av miljoner ungdomar som inte tillhörde partiet för att bilda detachment av Röda Gardet och ge sig i kast med att störta partieliten, den allmänna kampen om makt åt nya ledare och de väpnade styrkornas slutliga ingripande.” (Snow *Den långa revolutionen*, sid 26)

”Proletariatets organisationer”, främst Partiet, vilket skulle vara den stora garanten för proletarietets diktatur men också fackföreningsrörelsen – upplöstes till förmån för ”massorna”.

Under kulturrevolutionen talades det mycket om ”massorna”, det talades också mycket om nödvändigheten att ”sätta politiken i första rummet”, men vad var den materiella substansen i rörelsen? Mao Tse-tung och hans anhängare inom partiet hade under lång tid fått se sina positioner bli allt svagare. Mao Tse-tung gav i samtal med Snow luft åt denna tanke och den senare beskriver läget som så:

”En del viktiga beslut som fattades vid politbyråns möte och partiets ”arbetarkonferenser” förverkligades utan att man rådgjorde med honom. Mao klagade senare över Teng Hisao-ping, centralkommitténs generalsekreterare och medlem av politbyråns ständiga utskott på fem man, på följande sätt:

”Teng Hsiao-ping är döv (lomhörd) men vid mötena brukar hin sitta långt borta från mig. Under de sex åren sedan 1959 har han inte rapporterat till mig om sitt arbete Han lutar bara på Peng Chen beträffande sekretariatets arbete.” (Snow *Den långa revolutionen*, sid 89)

Enligt Mao Tse-tung och hans anhängare hade ”ekonomism” och revisionism spridit sig, och gjort sig stark inom partiet, ungdomsförbundet och fackföreningarna. I kulturrevolutionen skulle ”massorna” mobiliseras för att återföra revolutionen till den ursprungliga linjen

Nu när vi känner historien och kan värdera kulturrevolutionens resultat är det klart att de krafter som stödde Mao i hans uppror mot Partiet, fackföreningarna och ungdomsförbundet, var allt annat än Kinas arbetarklass och fattigbönder. Istället var det småborgerligt anarkistiska element med centrum vid högskolor och universitet som blev de mest ivriga anhängarna.

På produktionens område avsatte kulturrevolutionen inga varaktiga resultat – den kinesiska ekonomin råkade i uppenbara svårigheter och kulturrevolutionens långtgående experiment blev snart ett minne blott.

På politikens område skapades ingenting bestående – allt vad kulturrevolutionen representerade är idag i grunden utplånat. I den tidigare citerade artikeln av de kinesiska tidningarna ”Honqui” och ”Renmin Ribao” skrev man:

”Den stora proletära kulturrevolutionen är en ytterst viktig händelse för vårt stora folk. I det strålände ljuset från Mao Tse-tungs tänkande väller ett hav av röda flaggor framåt, massornas hundratals miljoner kämpar och studerar och kritiserar och förkastar bourgeoisin. Mao Tse-tungs tänkande har blivit deras föda, deras vapen och deras kompass.”

Militären vid makten

Mycket snart fick Mao Tse-tung och hans anhängare inse att massorna, dvs det kinesiska folket, inte låter sig nöjas med enbart tänkande och citat som ”föda”. Kulturrevolutionen blev knappt tre år gammal och då var det inte massorna utan *militären* som fick skapa ordning i landet igen.

Kina var efter 20 år av proletär diktatur, framme vid samma politiskt organisatoriska läge som vid befrielsen dvs armén stod återigen som den bäst organiserade enheten, i armén fanns de ledande kadrerna och armén hade statsmakten i sina händer.

Initiativet och utlösandet av kulturrevolutionen byggde på en idealistisk och metafysisk analys av det kinesiska samhället och den begravdes följaktligen därför att den inte låg i linje med de kinesiska klasskrafterna och deras utveckling.

Kineserna och kulturrevolutionen

I dagens Kina dominerar kritiska synpunkter på kulturrevolutionen. Detta gäller även det kinesiska kommunistpartiet, vars centralkommitté redan i juni 1981 antog en resolution om Kinas historia efter revolutionens seger och där kulturrevolutionen ses som ett av Maos största ”misstag”.¹²

Vi ska här återge ett ganska intressant försök att återge hur man numera i Kina kan se på kulturrevolutionen. Avsnittet är hämtat från Henning Mankells ”deckare” *Kinesen* (publicerad 2009), där en kines, Yan Ba, håller tal inför en konferens om ”Kinas framtid” som organiserats av den högsta kommunistledningen. I sitt tal gör Yan Ba en historisk tillbakablick och kommer in på kulturrevolutionen och dess förspel. Resonemang går i korthet ut på att det av Mao initierade ”Stora språnget” hade blivit ett bakslag vilket försvagade Maos ställning, och

¹² Dokument (på engelska) om detta finns på marxistarkivet, se [Resolution on CPC history \(1949-81\)](#)

att kulturrevolutionen från Maos sida var ett försök att återta initiativet. Så här relaterar Mankell talet:

... Mao hade haft fel när han menat att Kina skulle kunna åstadkomma ett jättelikt ekonomiskt språng på bara ett fåtal år. Han hävdade att ett järnverk inte skulle stå längre ifrån ett annat än att man kunde se hur skorstensrökarna signalerade till varandra. Det stora språnget, som skulle kasta Kina in i både samtid och framtid, var ett jättelikt misstag. Istället för de stora industrierna stod människor och smälte ner gamla kastruller och gafflar i små primitiva smältugnar på sina bakgårdar. Det stora språnget lyckades inte, ribban revs eftersom den lagts upp på alltför hög höjd. Ingen kunde längre förneka, även om de kinesiska historikerna måste visa måttlighet när de behandlade den svåra tiden, att miljontals människor hade svultit ihjäl. Det var en period när Maos dynasti under några år börjat likna tidigare kejsrerliga dynastier. Mao hade låst in sig i sina rum i Den förbjudna staden, han hade aldrig accepterat att det stora språnget varit misslyckat, ingen fick tala om det. Men vad Mao egentligen tänkte kunde man inte veta. I Den Store Rorsmannens skrifter fanns alltid ett område som lyste med sin frånvaro, sina innersta tankar dolde han, ingen vet om Mao någonsin vaknade klockan fyra på morgonen, i den ödsligaste timmen, och undrade över vad han hade ställt till med. Låg han vaken och såg skuggorna av alla de svältande döende människor som offerats på den omöjliga drömmens altare, den om det stora språnget?

Vad som skedde var att Mao istället gick till motangrepp. Motangrepp mot vad? frågade Yan Ba retoriskt, och dröjde några sekunder med att svara. Motangreppet mot sitt eget nederlag, sin egen felaktiga politik, och faran för att det någonstans i skuggorna viskades och förbereddes en palatskupp. Den stora kulturrevolutionen, Maos uppmaning att ”bombardera högkvarteret”, en ny sorts sprängladdningar, kan man säga, var Maos reaktion på det han såg runt sig. Mao mobiliserade ungdomen, på samma sätt som man alltid gör i ett krigstillstånd. Det var ingen skillnad på Maos sätt att använda ungdomen och det sätt som Frankrike, England och Tyskland mobiliserade sina ungdomar, när de tågade iväg mot slagfälten i första världskriget där de skulle dö med sina drömmar kvävda i den våta leran. Kulturrevolutionen behövde man inte orda mycket om, det var Maos andra misstag, en nästan helt personlig vendetta mot de krafter i samhället som utmanade honom.¹³

Mankells ”Yan Ba” är givetvis påhittad, men ett liknande tal skulle mycket väl ha kunnat hållas i verkligheten – det ligger i linje med den officiella inställning som redovisas i den tidigare omtalade resolutionen, även om grundtonen är mer pro-maoistisk. Mankell, som själv har politiska rötter i den maoistiska rörelsen, visar här att han har en ganska god insikt i och förståelse för gårdagens och dagens Kina.

¹³ Mankell, *Kinesen*, s 416-417